

Полякова О.В.,

викладач кафедри методики та психології
дошкільної і початкової освіти
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ: ПОГЛЯДИ К.Д. УШИНСЬКОГО

У статті проаналізовано погляди К.Д. Ушинського щодо особистості вчителя та його професійної підготовки.

Ключові слова: педагогічна діяльність, система підготовки, педагогічна спрямованість.

Демократизація суспільного життя, відродження національної культури й освіти вимагає повернення до педагогічних ідей українських просвітителів, зокрема до педагогічної спадщини К.Д. Ушинського. Завдяки багатому педагогічному досвіду вченого-педагога було сформовано систему поглядів, яка лягла в основу розробки теорії і практики освіти. Однак особливу увагу у своїх працях К.Д. Ушинський звертав на вдосконалення підготовки та розвитку педагога.

Метою статті є дослідження поглядів К.Д. Ушинського щодо особистості вчителя та його професійної підготовки.

К.Д. Ушинський ще від початку своєї педагогічної діяльності зауважував, що «найбільш істотний недолік у справі російської народної освіти є недолік хороших наставників, спеціально підготовлених до виконання своїх обов'язків» [2, 320]. Він стверджував, що вчитель – найважливіший елемент у педагогічному процесі: «...вплив особистості вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень» [1, 160]. К.Д. Ушинський наголошував, що вчитель повинен бути психологом, знати психологію дитини, вивчати й добре знати свого вихованця, щохвилини перебувати у сфері психологічних явищ. Необхідною умовою успіху педагога є його обізнаність із науковими основами педагогіки й побудова своєї діяльності на передових досягненнях педагогічної теорії.

Саме цій проблемі – підготовці вчителів – учений присвятив низку своїх праць, а саме: «Проект учительської семінарії», «Три елементи школи», «Педагогічна подорож по Швейцарії», «Думка колезького радника К.Д. Ушинського про проект реорганізації Гатчинського інституту» та ін. У цих статтях він пропонує систему, розроблену ним на основі власного педагогічного досвіду, яка базувалася на усвідомленні важливої ролі вчителя в житті суспільства. Оскільки, за його словами, «...виховна сила виливається лише з живого джерела людської особистості. Особистий приклад учителя – це промінь сонця для молодой душі» [1].

Так, у статті «Про користь педагогічної літератури» вчений-педагог здійснює спробу підняти авторитет учителя, показати його величезну суспільну роль. «Вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, відчуває себе живим, діяльним членом великого організму, який бореться з нещастям та недоліками людства, посередником між усім, що було благородного й високого в минулій історії людей і поколінням новим, охоронцем святих заповітів людей, які боролися за істину, за благо. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім ратоборцем істини й добра і усвідомлює, що його справа, скромна зовні, – одна з найважливіших справ історії, що на цій справі ґрунтуються царства і нею живуть цілі покоління» [1].

Крім того, на сторінках цієї праці К. Ушинський змалював яскравий образ народного вчителя й сформулював основні вимоги до нього. Зокрема, вчений вказував, що народним учителем може бути лише людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, знає народну мову, живе народними інтересами. Учитель повинен бути високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні своєї майстерності, володіти педагогічним тактом. Йому важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання й виховання, уміти викладати свої знання визначено й точно, бути не тільки хорошим педагогом, а й не менш умілим вихователем. А для того, щоб бути на висоті свого покликання, учитель повинен бути всебічно підготовленим.

Якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей і їх батьків, його життя не повинно суперечити шкільним настановам.

Він повинен мати звичку до простого, скромного, діяльного й чесного життя; знати життя й побут тих дітей, яких буде навчати.

На думку К.Д. Ушинського, високе суспільне значення вчителя визначає серйозні вимоги до нього. Однією з найважливіших якостей, якою повинен володіти вчитель, є переконання. Він зобов'язаний виховати у своїх учнів певні погляди, а це можливо лише в тому разі, якщо учитель має власний світогляд. «Найголовніша дорога людського виховання є переконання, а на переконання можна тільки діяти переконанням» [1, 168]. Переконання вчителя не можна замінити ні інструкціями, ні контролем, ніякими програмно-методичними вказівками. Учитель, позбавлений міцних переконань, перетворюється на сліпого виконавця чужих інструкцій [1].

У багатьох своїх роботах К.Д. Ушинський стверджує, що однією з найважливіших якостей учителя є володіння знаннями. Причому це не тільки предмет, який він викладає, а й спеціальні педагогічні знання. Учений закликає педагогів глибоко знати теорію та володіти мистецтвом виховання, оскільки педагогічній діяльності, «крім терпіння, вродженої здібності й навичок, потрібні ще й спеціальні знання» [5, 229]. Природні таланти, які самі прокладають собі дорогу, зустрічаються рідко. Учитель повинен мати різноманітні, точні й певні знання з тих наук, які він буде викладати, знати педагогіку, психологію, фізіологію; опанувати практичним мистецтвом викладання; любити свою справу й беззавітно їй служити [5].

К.Д. Ушинський зауважував: «...важливо розвивати у вчителя здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору». У праці «Проект учительської семінарії» К.Д. Ушинський обстоював ідею створення спеціальної підготовчої вчительської школи, призначення якої – підготувати молодь для подальшого навчання. Педагог зазначав, що у такій школі можливе розкриття здібностей бути вчителем або їх відсутності, тому навчальному закладу буде легше уникнути помилок у доборі майбутніх спеціалістів. Учні, які мають задатки педагогічні та зацікавленість педагогічною професією, оволодівають необхідними знаннями швидше, ніж ті, у кого вони відсутні [3, 436–437].

Педагогічна підготовка вчителя, на думку К.Д. Ушинського, мала включати такі компоненти:

- 1) цілеспрямований добір учнів, виявлення їх здібностей до педагогічної діяльності;

- 2) вивчення основ наук, необхідних у майбутній педагогічній діяльності;
- 3) вироблення в учнів умінь та навичок висловлювати власні думки;
- 4) залучення учнів до загальнопедагогічної діяльності як найкращий метод перевірки здібностей та особистісних якостей майбутніх учителів.

Для підвищення кваліфікації народних учителів К.Д. Ушинський пропонував організовувати при семінаріях вищі педагогічні курси, щорічні лекції з педагогіки й психології; він позитивно ставився до проведення вчительських з'їздів, зборів, нарад.

Учений-педагог розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів. Він вважав за доцільне запровадити інститут класних ординаріїв, тобто таких старших учителів класу, які, викладаючи у своєму класі якнайбільше уроків, разом із тим стежили б за викладанням інших предметів, а також за успіхами учнів цього класу [3].

К.Д. Ушинський підкреслює, що педагог не повинен обмежуватися отриманими знаннями. Дуже важливо розвинути у вчителя здатність і готовність до постійного розширення свого наукового й педагогічного кругозору. Учитель навчає успішно доти, поки навчається сам... [4].

У контексті педагогічної діяльності вчений детально розглянув поняття «педагогічна спрямованість». Вона, на його думку, виступає як набута у процесі професійного навчання й практичної педагогічної діяльності значуща властивість особистості, формування якої є суттю спеціальної підготовки вихователів до своєї справи [3].

Висновки. Педагогічні погляди К.Д. Ушинського щодо професійної підготовки вчителя є актуальними і в сучасній системі освіти.

Ученим розроблена система різноманітних форм спеціальної підготовки вчителя, де підкреслюється важливість педагогічної спрямованості викладання наук. К.Д. Ушинський надавав великого значення спеціальній і методичній підготовці педагога. Говорячи про учителя, він підкреслював, що педагогічні знання забезпечують і чітке визначення мети виховання, і якісне керування цим

процесом. «Виховання є діяльність свідома, в якій ми визначили мету, ознайомилися з матеріалом, з яким ми повинні мати справу, обдумали, випробували й вибрали засоби, потрібні для досягнення усвідомленої нами мети. Водночас тільки теоретичних знань недостатньо. Досягнути рівня професіонала можна лише власною практичною діяльністю» [2, 161].

Отже, визначені К.Д. Ушинським вихідні положення щодо підготовки вчителя тісно пов'язані із сучасними принципами освіти, а його погляди слугують взірцем для наслідування і вдосконалення сучасної педагогічної теорії і практики.

Джерела

1. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 416 с.
2. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – Т.2. – 496 с.
3. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 4. – 526 с.
4. Ушинський К.Д. Педагогічні твори : в 2 т. / К.Д. Ушинський. – К., 1983. – Т. 1.
5. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський // Історія української школи і педагогіки : хрестом. / За ред. В.Г. Кременя. – К. : Знання, 2005. – С. 237–246.

В статті проаналізовані взгляды К.Д. Ушинского относительно личности учителя и его профессиональной подготовки.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, система подготовки, педагогическая направленность.

The article analyzes K.D. Ushynskyi's views on teacher's personality and professional training.

Key words: educational activities, system of training, pedagogical orientation.